
NN 43/2001 (11.5.2001.), Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj

Na temelju članka 31. stavka 3. Zakona o knjižnicama («Narodne novine» broj 105/97, 5/98 i 104/00), a na prijedlog Hrvatskog knjižničnog vijeća i uz prethodnu suglasnost ministra prosvjete i športa i ministra znanosti i tehnologije, ministar kulture donosi

PRAVILNIK

O MATIČNOJ DJELATNOSTI KNJIŽNICA U REPUBLICI HRVATSKOJ

I. OPĆE ODREDBE

Članak 1.

Ovim Pravilnikom uređuje se matična djelatnost i utvrđuje sustav matičnih knjižnica u Republici Hrvatskoj, sukladno odredbama Zakona o knjižnicama.

Članak 2.

Osnovna zadaća matične djelatnosti je obavljanje stručnog nadzora te organiziranje i razvoj mreže knjižnica u Republici Hrvatskoj, unapređivanje stručnoga rada u knjižnicama na načelima suvremene knjižnične teorije i prakse a radi što kvalitetnijeg obavljanja knjižnične djelatnosti u znanosti, obrazovanju, kulturi i društvu općenito.

Članak 3.

Sustav matične djelatnosti obvezatno se ustrojava za knjižnice koje su osnovane kao javne ustanove i svoju djelatnost obavljaju kao javnu službu.

Obavljanje poslova matičnosti za ostale knjižnice, bez obzira jesu li samostalne ili u sastavu te da li su njihovi osnivači pravne ili fizičke osobe, određuje se posebno za svaku knjižnicu ugovorom s matičnom knjižnicom.

Članak 4.

Poslovi matične djelatnosti sukladno članku 31. stavak 2. Zakona su temeljni poslovi i razvojni poslovi.

Temeljni poslovi matične djelatnosti su poslovi stručnog nadzora nad radom knjižnica, trajnog stručnog osposobljavanja knjižničnog osoblja, pružanja stručne pomoći i poslovi vezani uz osnivanje i prestanak rada knjižnica.

Razvojni poslovi matične djelatnosti su poslovi planiranja i programiranja razvoja i unapređivanja djelatnosti knjižnica u cjelini i u odnosu na pojedine funkcije knjižnica, planiranja razvoja mreža knjižnica i njihovo ustrojavanje kao i drugi poslovi na unapređivanju stručnog rada u knjižnicama, njihovom međusobnom povezivanju, odnosno izgradnji njihovih mreža i uključivanju u jedinstveni informacijski sustav Republike Hrvatske.

II. ORGANIZACIJA MATIČNE DJELATNOSTI

Članak 5.

Temeljni poslovi matične djelatnosti obavljaju se kroz jedinstveni sustav matičnih knjižnica.

Razvojne poslove matične djelatnosti obavljaju matične knjižnice i matične službe sukladno kriterijima iz ovoga Pravilnika.

Članak 6.

Jedinstveni sustav matičnih knjižnica koje obavljaju temeljne poslove matične djelatnosti djeluje na dvije razine:

a) državna razina s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom kao središnjom matičnom knjižnicom Republike Hrvatske i

b) razina koju čine:

- županijske matične narodne knjižnice i
- sveučilišne, odnosno veleučilišne matične knjižnice.

Članak 7.

Matičnu djelatnost na državnoj razini obavlja, sukladno Zakonu o knjižnicama, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, dok matičnu djelatnost na drugim razinama obavljaju knjižnice koje na prijedlog Hrvatskoga knjižničnog vijeća odredi ministar kulture, odnosno ministar znanosti i tehnologije ili ministar prosvjete i športa, ovisno o vrsti knjižnice.

Članak 8.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, osim poslova i zadataka središnje matične knjižnice utvrđenih Zakonom o knjižnicama, obavlja i poslove matične djelatnosti, tj. stručnog nadzora i razvoja za županijske i sveučilišne, odnosno veleučilišne matične knjižnice.

Članak 9.

Temeljnu matičnu djelatnost za narodne i školske knjižnice na području pojedine županije obavljaju županijske matične narodne knjižnice koje odredi ministar kulture, uz suglasnost ministra prosvjete i športa, a na prijedlog Hrvatskog knjižničkog vijeća.

Za obavljanje temeljne matične djelatnosti knjižnica treba ispunjavati opće i posebne uvjete.

Općim uvjetima smatra se status samostalne ustanove koja ispunjava sve uvjete prema Zakonu o knjižnicama i usklađenost sa Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (»Narodne novine« br. 58/99)

Posebni uvjeti odnose se na:

1. Knjižničnu građu

- veličina osnovne zbirke najmanje 1 knjiga po stanovniku županije i to: 45% znanstvene literature, 35% beletristike, 15% dječje i 5% priručnika,

- medijateka s najmanje 1.000 jedinica (CD, CD-ROM, AV kazete i dr.);

- igraonica i igroteka s najmanje 500 jedinica,

- periodika s najmanje 40 domaćih i stranih naslova,

- zavičajna zbirka;

2. Obradu građe:

- strojna obrada i mrežna dostupnost (Internet, OPAC) na osnovi standarda UNIMARC, Z39,50;

3. Izradu biltena prinova s obvezom dostavljanja knjižnicama svoje županije;

4. Informacijsku djelatnost;

5. Internet povezanost;

6. Klasične kataloge za stariji dio zbirke i pristup bazama podataka knjižnice i mreže knjižnica (lokalni OPAC);

7. Pristup svim izvorima podataka dostupnima putem globalnih elektronskih mreža;

8. Knjižnično osoblje:

- najmanje 10 stručnih djelatnika, od kojih najmanje 5 diplomiranih knjižničara;

9. Prostor:

- najmanje 1.000 m² funkcionalno uređene površine i opremljene u skladu sa Standardima za narodne knjižnice.

Svaka matična knjižnica mora imati Pravilnik o radu knjižnice.

Ministar kulture može na prijedlog Hrvatskoga knjižničkog vijeća matičnu djelatnost županijske, odnosno narodne knjižnice za županije u kojima ne postoji knjižnica koja zadovoljava potrebne uvjete, privremeno povjeriti nekoj drugoj knjižnici.

Članak 10.

Temeljnu matičnu djelatnost za visokoškolske i specijalne knjižnice u sastavu sveučilišta, kao i matičnu djelatnost za samostalne opće-znanstvene knjižnice i specijalne knjižnice iz članka 3. stavak 2. ovoga Pravilnika obavljaju sveučilišne matične knjižnice Sveučilišta u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu svaka za svoje područje djelovanja.

Temeljnu matičnu djelatnost za visokoškolske i specijalne knjižnice u sastavu veleučilišta, obavljaju veleučilišne matične knjižnice za područje svoga djelovanja. Ukoliko veleučilišne knjižnice nisu osposobljene za tu funkciju, matičnu djelatnost obavlja sveučilišna knjižnica matična za to područje djelovanja.

Ministar kulture može na prijedlog Hrvatskoga knjižničkog vijeća, a uz suglasnost ministra znanosti i tehnologije, matičnu djelatnost veleučilišne matične knjižnice za veleučilišta u kojima ne postoji veleučilišna knjižnica privremeno povjeriti sveučilišnoj knjižnici.

Uvjeti koje trebaju ispunjavati sveučilišne, odnosno veleučilišne knjižnice za obavljanje matične djelatnosti utvrđuju se standardima što ih sukladno čl. 8. st. 4. Zakona o knjižnicama propisuje ministar znanosti i tehnologije.

Članak 11.

Matičnu djelatnost za knjižnice i za druge pravne i fizičke osobe čije su knjižne zbirke ili njihovi dijelovi registrirani kao kulturno dobro, obavljaju sveučilišne matične knjižnice Sveučilišta u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu, svaka za područje svoga djelovanja, u skladu s propisima o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Članak 12.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu može, uz suglasnost ministra kulture, ministra znanosti i tehnologije, te ministra prosvjete i športa, a na prijedlog Hrvatskoga knjižničkog vijeća, obavljanje pojedinih poslova iz svoje matične djelatnosti povjeriti nekoj drugoj knjižnici, pri čemu knjižnice sklapaju ugovor o međusobnim odnosima.

Članak 13.

Knjižnice su dužne nadležnim matičnim knjižnicama redovito dostavljati programe rada, izvještaje i druge podatke o svom radu, a stručnim djelatnicima matične službe omogućiti i neposredan uvid u svoj rad. Knjižnice su dužne pružiti djelatnicima matičnih knjižnica potrebnu pomoć u obavljanju njihove djelatnosti, te slijediti naputke nadležne matične knjižnice.

Članak 14.

U cilju osiguranja jedinstvenosti sustava matičnosti, pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu djeluju:

- Stručno vijeće županijskih narodnih matičnih knjižnica,

- Stručno vijeće sveučilišnih i veleučilišnih matičnih knjižnica i
- Središnje stručno vijeće matičnih knjižnica Republike Hrvatske, kojeg čini po 5 predstavnika svakog vijeća i predstavnik Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Vijeća donose poslovnike o svom radu.

Stručno vijeće županijskih narodnih - matičnih knjižnica čine predstavnici svih županijskih narodnih matičnih knjižnica i predstavnik Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Stručno vijeće sveučilišnih i veleučilišnih matičnih knjižnica čine predstavnici svih sveučilišnih i veleučilišnih matičnih knjižnica i predstavnik Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Stručna vijeća iz stavka 1. ovoga članka mogu po potrebi u svoj rad uključiti i predstavnike pojedinih ministarstava i strukovnih udruga.

III. ZADAĆE I POSLOVI MATIČNIH KNJIŽNICA

1. Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Članak 15.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sukladno Zakonu o knjižnicama, je središte hrvatskog knjižničnog sustava i središnja matična knjižnica za sve vrste knjižnica na području Republike Hrvatske s temeljnim zadatkom organiziranja i razvijanja sustava knjižnica u Republici Hrvatskoj radi unapređivanja njihova rada na temelju suvremene knjižnične teorije i prakse u cilju osiguravanja kvalitetne knjižnične službe u znanosti, obrazovanju, kulturi i društvu općenito.

U cilju izvršenja navedenih zadaća Nacionalna i sveučilišna knjižnica obavlja sljedeće poslove matične djelatnosti:

- izrađuje prijedloge planova razvoja knjižnične djelatnosti na razini države i podastire ih Hrvatskome knjižničnom vijeću;
- izrađuje prijedloge dokumenata i naputaka (standardi, normativi, koncepcije, programi i sl.) i podastire ih Hrvatskome knjižničnom vijeću;
- usklađuje aktivnosti usmjerene na osuvremenjivanje i unapređivanje rada knjižnica u Republici Hrvatskoj;
- osposobljava djelatnike matičnih knjižnica za obavljanje stručnog nadzora i potiče rad županijskih i sveučilišnih, odnosno veleučilišnih matičnih knjižnica;
- potiče i organizira trajno stručno usavršavanje djelatnika u matičnim knjižnicama;
- nadzire stručni rad županijskih i sveučilišnih, odnosno veleučilišnih matičnih knjižnica;
- izrađuje programe izobrazbe knjižničara te organizira savjetovanja, seminare i druge oblike stručnog rada;
- pruža izravnu stručnu pomoć i upute za obavljanje stručnih poslova u knjižnicama kad to knjižnice zatraže, odnosno kada knjižnicama takvu pomoć ne može pružiti županijska ili sveučilišna, odnosno veleučilišna matična knjižnica;
- izrađuje načela i upute radi jedinstvenog obavljanja matične djelatnosti;
- utvrđuje stanje i uvjete rada knjižnica te vodi razvojnu politiku u skladu s cjelokupnim društvenim razvitkom Republike Hrvatske;
- izrađuje godišnje i dugoročne programe matične djelatnosti u Republici Hrvatskoj u suradnji sa županijskim i sveučilišnim, odnosno veleučilišnim matičnim knjižnicama;
- izrađuje analize stanja knjižnica u Republici Hrvatskoj na temelju redovitih godišnjih izvještaja i podataka koje dostavljaju županijske i sveučilišne, odnosno veleučilišne matične knjižnice;
- obavlja i druge poslove iz nadležnosti matične službe u skladu sa Zakonom o knjižnicama.

Članak 16.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu organizira i vodi poslove matične djelatnosti surađujući pri tome sa županijskim i sveučilišnim, odnosno veleučilišnim matičnim knjižnicama, drugim knjižnicama i njihovim sustavima s područja Republike Hrvatske, te s drugim znanstvenim i stručnim ustanovama, koje djeluju na području knjižničarstva, arhivistike, dokumentacije i informacijskih službi u Republici Hrvatskoj.

2. Županijska matična narodna knjižnica

Članak 17.

Županijska matična narodna knjižnica obavlja temeljnu matičnu djelatnost za sve narodne i školske knjižnice u županiji s osnovnim zadatkom unapređivanja i sustavnog razvijanja knjižnične djelatnosti i knjižnica na području svoje nadležnosti.

Županijska matična narodna knjižnica obavlja sljedeće poslove:

a) Temeljne poslove

- nadzire stručni rad narodnih i školskih knjižnica na području županije izravnim uvidom u njihov rad i na temelju izvješća što ih knjižnice dostavljaju na njezin zahtjev;
- prati rad narodnih i školskih knjižnica u županiji, proučava njihovo stanje i potrebe, njihov ustroj, poslovanje i načine rada te o tome redovito izvješćuje osnivače, Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu, Ministarstvo kulture i Ministarstvo prosvjete i športa;
- savjetuje knjižnice i predlaže rješenja o stručnom radu, stručnom uređenju i jedinstvenom poslovanju radi dostizanja propisanih standarda;
- potiče knjižnice na sustavnu izgradnju ukupnih zbirki, posebice zbirki na drugim medijima;

- koordinira rad knjižnica na području svoje matičnosti te potiče suradnju među knjižnicama radi racionalnijeg djelovanja knjižničkog sustava i korištenja zajedničkih informacijskih izvora;
- savjetodavno pomaže knjižnicama i osnivačima knjižnica u rješavanju prostornih problema, ustroju novih odjela i službi uvažavajući propisane standarde;
- potiče stručno usavršavanje knjižničkog osoblja na području svoje matičnosti;
- potiče i sudjeluje u zaštiti knjižne građe koja ima svojstvo kulturnog dobra ili raritetnog primjerka, a nalazi se u narodnim i školskim knjižnicama županije;
- obavlja druge temeljne poslove matične djelatnosti u skladu sa Zakonom o knjižnicama.

b) Razvojne poslove

- izrađuje dugoročne razvojne planove pojedinih knjižnica i sustava knjižnica na osnovi njihovih stvarnih potreba u skladu sa propisanim standardima, skrbi o ravnomjernom razvoju knjižnične djelatnosti u županiji te sa svime upoznaje nadležna nadređena upravna i stručna tijela;
- skrbi o izgradnji jedinstvene mreže knjižnica na području županije, najprimjerenijim organizacijskim oblicima mreže, posebice o osnivanju novih knjižnica;
- surađuje u projektiranju i opremi prostora narodnih i školskih knjižnica, posebice pri izgradnji novih knjižnica, škola i sl.;
- pomaže knjižnicama pri uvođenju novih načina rada, novih oblika poslovanja, novih tehnologija, upućuje djelatnike u nove i složenije poslove;
- predlaže program informatizacije pojedinih knjižnica, njihovo povezivanje s matičnom i ostalim knjižnicama u knjižnično-informacijski sustav Republike Hrvatske u suradnji s drugim specijaliziranim ustanovama i službama;
- samostalno ili u suradnji s drugima organizira savjetovanja, seminare i druge oblike stručnog usavršavanja i trajnog obrazovanja knjižničkog osoblja;
- surađuje u stručnim projektima koje na razini države pokreće Nacionalna i sveučilišna knjižnica;
- obavlja i druge razvojne poslove matične djelatnosti u skladu sa Zakonom o knjižnicama.

Županijska matična narodna knjižnica organizira i obavlja poslove matične djelatnosti surađujući pri tome s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, drugim matičnim knjižnicama, kao i drugim knjižnicama i ustanovama koje djeluju na području knjižničarstva, arhivistike, dokumentacije i informacijskih službi u Republici Hrvatskoj.

3. Sveučilišna, odnosno veleučilišna matična knjižnica

Članak 18.

Sveučilišna, odnosno veleučilišna matična knjižnica obavlja temeljnu matičnu djelatnost za visokoškolske i specijalne knjižnice u sastavu matičnog sveučilišta, odnosno veleučilišta, kao i temeljnu matičnu djelatnost za samostalne općeznanstvene i specijalne knjižnice sukladno članku 3. ovoga Pravilnika. Sveučilišna, odnosno veleučilišna matična knjižnica obavlja matičnu djelatnost za knjižnice i druge pravne i fizičke osobe čija je knjižna građa registrirana kao kulturno dobro, sa zadaćom sustavnog razvijanja i unapređivanja knjižnične djelatnosti i knjižnica na području svoje matičnosti.

U skladu s navedenim zadacima sveučilišna, odnosno veleučilišna matična knjižnica obavlja sljedeće poslove:

a) Temeljne poslove

- nadzire stručni rad knjižnica kojima je matična izravnim uvidom u njihov rad i na temelju izvješća što ih knjižnice dostavljaju na njezin zahtjev;
- prati rad knjižnica kojima je matična, proučava njihovo stanje i potrebe, njihov ustroj, poslovanje i način rada te o tome redovito izvješćuje matična sveučilišta, odnosno veleučilišta kao i druge nadležna upravna i stručna tijela;
- savjetodavno pomaže knjižnicama u stručnom radu, uspostavljanju, organiziranju i obavljanju knjižnične djelatnosti i jedinstvenom poslovanju dostizanja propisanih standarda za pojedine vrste knjižnica;
- surađuje u projektiranju i opremi prostora;
- potiče knjižnice na sustavnu izgradnju ukupnih zbirki, posebice zbirki znanstvene građe kao i zbirki na drugim medijima;
- koordinira knjižnice na području svoje matičnosti te potiče suradnju među knjižnicama u sklopu jedinstvenog knjižnično-informacijskog sustava matičnog sveučilišta, odnosno veleučilišta, a radi racionalnijeg djelovanja knjižničkog sustava i korištenja zajedničkih informacijskih izvora;
- savjetodavno pomaže knjižnicama i osnivačima knjižnica u rješavanju prostornih problema, ustroju novih odjela i službi uvažavajući propisane standarde;
- potiče stručno usavršavanje knjižničkog osoblja na području svoje matičnosti;
- potiče i sudjeluje u zaštiti knjižne građe koja ima svojstvo kulturnog dobra ili raritetnog primjerka, te predlaže primarnu i preventivnu zaštitu navedene građe na području svoje matičnosti;
- obavlja i druge temeljne poslove matične djelatnosti u skladu sa Zakonom o knjižnicama.

b) Razvojne poslove:

- izrađuje dugoročne razvojne planove, programe i elaborate za potrebe pojedinih knjižnica i knjižničkog sustava matičnog sveučilišta, odnosno veleučilišta u cjelini na osnovi njihovih stvarnih potreba u skladu s propisanim standardima, skrbi o ravnomjernom razvoju knjižnične djelatnosti na sveučilištu i području svoje matičnosti, te sa svim upoznaje matično sveučilište, odnosno veleučilište, kao i druga upravna i stručna tijela;

- savjetodavno pomaže i usmjerava rad knjižnica u cilju osuvremenjivanja i primjene novih oblika rada, te uvođenja suvremene tehnologije;

- predlaže program informatizacije pojedinih knjižnica, njihovo povezivanje s matičnom i ostalim knjižnicama u knjižnično-informacijski sustav Republike Hrvatske, u suradnji s drugim specijaliziranim ustanovama i službama;

- surađuje u stručnim projektima koje na razini države pokreće Nacionalna i sveučilišna knjižnica;

- samostalno ili u suradnji s drugima organizira savjetovanja, seminare i druge oblike stručnog usavršavanja i trajnog obrazovanja knjižničnog osoblja;

- surađuje u projektiranju knjižnica, posebice pri izgradnji novih knjižnica;

- obavlja i druge poslove iz nadležnosti matične službe u skladu sa Zakonom o knjižnicama.

Sveučilišna, odnosno veleučilišna matična knjižnica organizira i obavlja poslove matične djelatnosti surađujući pri tome s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, drugim matičnim knjižnicama, kao i drugim knjižnicama i ustanovama koje djeluju na području knjižničarstva, arhivistike, dokumentacije i informatizacijskih službi u Republici Hrvatskoj.

IV. STRUČNO OSOBLJE U MATIČNOJ DJELATNOSTI

Članak 19.

Za obavljanje poslova matične djelatnosti matična knjižnica ustrojava posebnu jedinicu - službu, koja surađuje s ostalim odjelima knjižnice, te s pojedincima u knjižnici koji su stručnjaci na određenim poslovima matične djelatnosti.

Članak 20.

Broj stručnih djelatnika koji rade u odjelu iz članka 19. ovoga Pravilnika utvrđuje se aktom o sistematizaciji radnih mjesta vodeći računa o stupnju složenosti poslova matične djelatnosti i o broju knjižnica za koje pojedina matična knjižnica obavlja matičnu djelatnost.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu izrađuje zajednički višegodišnji i godišnji program djelovanja matičnih knjižnica s potrebnim brojem izvršitelja u matičnim odjelima za svaku knjižnicu.

Članak 21.

Na poslovima matične djelatnosti u knjižnicama rade diplomirani knjižničari, viši knjižničari i knjižničarski savjetnici.

V. FINANCIRANJE MATIČNE DJELATNOSTI

Članak 22.

Sredstva za obavljanje matične djelatnosti osiguravaju se sukladno odredbi članka 31. stavka 4. Zakona o knjižnicama u državnom proračunu.

Članak 23.

Svaka matična knjižnica izrađuje godišnji i višegodišnji program rada svoje matične djelatnosti na temelju zadataka i poslova utvrđenih ovim Pravilnikom, te zajedničkih smjernica iz Programa djelovanja matičnih službi što ga izrađuje Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Program rada iz st. 1. ovoga članka s odgovarajućim financijskim planom, matična knjižnica dostavlja Ministarstvu kulture, odnosno Ministarstvu znanosti i tehnologije i Ministarstvu prosvjete i športa i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Članak 24.

Elementi za financiranje matične djelatnosti u matičnim knjižnicama su programi rada, naknada za zaposlenike na poslovima matične djelatnosti, sredstva za nabavu opreme i drugi troškovi za namjenske aktivnosti.

VI. ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 25.

Stupanjem na snagu ovoga Pravilnika prestaje važiti Pravilnik o matičnoj djelatnosti biblioteka u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj kojeg je donio Savjet za biblioteke Hrvatske 19. travnja 1977. godine, objavljen u »Vjesniku bibliotekara«, 1981. godine, 23. godište (1977/78), te rješenja Savjeta za biblioteke Hrvatske o utvrđivanju matičnih biblioteka u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj od 27. svibnja 1986. i Vijeća za knjižnice Hrvatske od 27. ožujka 1995. godine.

Članak 26.

Ovaj Pravilnik objavljuje se u »Narodnim novinama«, a stupa na snagu osmog dana nakon objave.

Klasa: 612-04/01-01-65

Urbroj: 532-03-3/3-01-01

Zagreb, 7. svibnja 2001.

Ministar

dr. sc. Antun Vujić, v. r.